University of Qom

Ethnobiology and Biodiversity Conservation

Volume 1, Issue 3, pp. 1-15, 2024

Homepage: http://ethnobiocons.qom.ac.ir/

Ethnobotanical investigation and comparison of medicinal plants used by nomadic tribes in Kerman province

Ali Akbar Karimian[1]✉ | **Hadi Fatemi** [2]| **Asgar Mosleh Arani**[3]

1. Corresponding Author, Department of Range and Watershed Managemen, Faculty of Natural Resourses, Yazd University, Yazd, Iran. E-mail: akarimian@yazd.ac.ir
2. Department of Range and Watershed Managemen, Faculty of Natural Resourses, Yazd University, Yazd, Iran. E- mail: hadifatemi1356@yahoo.com
3. Department of Environment, Faculty of Natural Resourses, Yazd University, Yazd, Iran. E- mail: amosleh@yazd.ac.ir

Article Info

Article type

Research Article

Article history

Received: 27 May 2024
Revised: 11 July 2024
Accepted: 12 July 2024
Published: 22 September 2024

Keywords

Ethnobotany
Kerman Province
Medicinal plants
Nomadic Tribes

Abstract

Objective: Nomadic communities, due to their lifestyle, and permanent contact with natural areas, on the one hand, and seasonal relocation, from one area to another area, and need for therapeutic use of immediate medicinal plants near their living environment are a treasure of information about the medicinal properties of plants in nature.

Methods: For the ethnobotanical comparison of the nomadic tribes in this region, 5 large tribes in the form of three groups: 1- Kharaei and Bochaghchi, 2- Raini and Pushtkuhi, and 3- Jabalbarzi, were studied and investigated as sample. Data collection was done through questionnaires and interviews with 59 selected people and local experts of the nomadic tribes, in a snowball method.

Results: The esults showed 116 species of medicinal plants belonging to 45 families and 107 genera, the Asteraceae family with 15 plant species and the Lamiaceae families with 12 species were the most abundant in this region. 9.8% of the listed plants are used to treat colds, coughs and dry throats, and 9.77% of them are also used to relieve constipation and digestive problems with the highest frequency. *Ruta graveolens* and *Glycyrrhiza glabra* with 8 and 7 types of use, respectively, are introduced as the most widely used plant species.

Conclusion: Finally, it was found that similar medicinal plants have various and different uses in the studied tribes.

Cite this article: Karimian, A. A., Fatemi, H., & Mosleh Arani, A. (2024). Ethnobotanical investigation and comparison of medicinal plants used by nomadic tribes in Kerman province. *Ethnobiology and Biodiversity Conservation, 1*(3), 1-15. https//doi.org/10.22091/ethc.2024.10447.1013

©The Author(s).

Publisher: University of Qom

DOI: https//doi.org/10.22091/ethc.2024.10447.1013

زیست قوم‌شناسی و حفاظت تنوع زیستی
دوره ۱، شماره ۳، پاییز ۱۴۰۳، صفحه ۱۵-۱
Homepage: http://ethnobiocons.qom.ac.ir/

بررسی و مقایسه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی مورد استفاده اقوام کوچنده در استان کرمان

علی اکبر کریمیان[۱]✉ | هادی فاطمی[۲] | اصغر مصلح آرانی[۳]

۱. نویسنده مسئول، گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه یزد، ایران. رایانامه: akarimian@yazd.ac.ir
۲. گروه مرتع و آبخیزداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه یزد، ایران. رایانامه: hadifatemi1356@yahoo.com
۳. گروه محیط زیست، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه یزد، ایران. رایانامه: amosleh@yazd.ac.ir

اطلاعات مقاله

نوع مقاله
پژوهشی

تاریخچه
دریافت: ۱۴۰۳/۰۳/۰۷
بازنگری: ۱۴۰۳/۰۴/۲۱
پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۲
انتشار: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

کلیدواژه‌ها
اقوام کوچنده اتنوبوتانی
استان کرمان
گیاهان دارویی

چکیده

هدف: جوامع کوچنده، به واسطه شیوه زندگی خود، که در تماس مستقیم و دائمی با عرصه‌های طبیعی و نقل مکان فصلی، از عرصه‌ای به عرصه‌ای دیگر و لزوم استفاده درمانی فوری، از گیاهان داروئی مجاور محیط زندگی خود، گنجینه‌ای از اطلاعات مربوط به خواص داروئی گیاهان در طبیعت هستند.

مواد و روش‌ها: به جهت مقایسه اتنوبوتانیکی اقوام کوچنده ۵ ایل بزرگ در قالب سه گروهِ ۱- قرائی و بچاقچی ۲- راینی و پشتکوهی و ۳- جبالبارزی، به عنوان نمونه، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفتند. جمع‌آوری اطلاعات، از طریق تنظیم پرسشنامه و مصاحبه با تعداد ۵۹ نفر از منتخبین و خبرگان محلی به شیوه‌ی گلوله برفی انجام شد.

نتایج: نتایج به دست آمده، ۱۱۶ گونه دارویی متعلق به، ۴۵ خانواده و ۱۰۷ جنس را نشان داد، که خانواده کاسنیان (*Asteraceae*) با تعداد ۱۵گونه گیاهی و خانواده نعنائیان (*Lamiaceae*) با ۱۲ گونه، دارای بیشترین فراوانی در این منطقه بودند. ۹/۸ درصد از گیاهان لیست شده، جهت درمان سرماخوردگی، سرفه و خشکی گلو و ۹/۷۷ درصد از آن‌ها نیز جهت رفع یبوست و مشکلات گوارشی با بیشترین فراوانی استفاده می‌شود. گونه‌های سدابی (*Ruta graveolens*) و شیرین بیان (*Glycyrrhiza glabra*) به ترتیب هر کدام با ۸ و ۷ نوع استفاده، پرکاربردترین گونه گیاهی معرفی شده‌اند.

نتیجه‌گیری: در نهایت، مشخص شد که، گیاهان دارویی مشابه در اقوام مورد مطالعه، کاربرد و استفاده‌های متنوع و متفاوتی دارند.

استناد: کریمیان، علی اکبر؛ فاطمی، هادی؛ و مصلح آرانی، اصغر (۱۴۰۳). بررسی و مقایسه اتنوبوتانیکی گیاهان داروئی مورد استفاده اقوام کوچنده در استان کرمان. *زیست قوم شناسی و حفاظت تنوع زیستی*، ۱(۳)، ۱۵-۱. https//doi.org/10.22091/ethc.2024.10447.1013

ناشر: دانشگاه قم

© نویسندگان.

مقدمه

علم اتنوبوتانی بخشی از سرمایه‌ی ملی هر قوم و گروه می‌باشد که اعتقادات و آگاهی‌های محلی و بومی آنان از گیاهان و خواص آن‌ها را در برمی‌گیرد، و حاصل صدها سال آزمون و خطا در محیط‌های طبیعی می‌باشد که به دلیل مکتوب نبودن در خطر نابودی است (Abtahi, 2019). در بسیاری از مناطق جهان به خصوص مناطق دور افتاده و مکان‌هایی که به مراکز شهرها دسترسی راحت ندارند جنبه‌های مختلف زندگی جوامع محلی بر اساس استفاده از منابع طبیعی، تجربیات و باورهای خود که همگی زاییده‌ی سعی و کوشش برای معیشت و زندگی پایدار است، استوار بوده است. این باورها، دانسته‌ها و ارزش‌ها زندگی آنان را احاطه نموده، و به بخشی از سرمایه‌ی ملی آن جامعه مبدل شده است.

امروزه داروهای فرآوری شده از گیاهان به عنوان داروهای مهم و ارزشمند در عرصه پزشکی مطرح هستند. یکی از عوامل مهم این جایگزینی عوارض جانبی کمتر داروهای گیاهی نسبت به داروهای شیمیایی است. گیاهان دارویی از روزگاران کهن در میان مردم اهمیت بسزایی داشته‌اند و بخشی از این گیاهان به واسطه شفابخش بودن، مقدس نیز شمرده می‌شدند. استفاده از گیاهان دارویی برای درمان بیماری‌ها و پیشگیری آن‌ها از زمان‌های قدیم تاکنون رایج بوده است و طی سال‌های اخیر استفاده مردم از گیاهان دارویی رشد قابل‌توجه داشته است (Dolatkhahi and Nabipour, 2014). اطلاعات کاربردی و مفید گیاهان دارویی در حافظه افراد مسن هر منطقه نهفته است و در آینده نه چندان دور به فراموشی سپرده خواهد شد. لذا مکتوب کردن این دانش کاملاً امری ضروری به نظر می‌رسد. علاوه بر این، امکان شناسایی گیاهانی با ویژگی‌های داروشناسی جدید نیز در کنار این نوع مطالعات امکان‌پذیر است (Gholipour et al., 2014).

سنت استفاده از گیاهان وحشی به دلایل دارویی در روستاهای کوچک امروزی به ویژه در میان جوامعی که پل فرهنگی بین گذشته و حال را حفظ می‌کنند ادامه دارد. درحالی‌که فناوری‌های ارتباط سریع اخیراً توسعه یافته افراد را در چند ثانیه و داده‌ها را در فواصل بسیار گسترده پخش می‌کند، دانش سنتی هنوز در زندگی روزمره اهمیت ویژه‌ای داشته و تلاش‌ها برای حفظ دانش سنتی در سراسر جهان به ویژه در کشورهای اروپایی و مدیترانه‌ای افزایش یافته است (Emre et al., 2021).

پس از گذشت سال‌ها و آزمون و خطای قهری و ناخواسته در استفاده از درمانگرهای غیرطبیعی، اکنون به‌وضوح شاهد بازگشت به طبیعت و محصولات و درمان‌های طبیعی هستیم، که نمونه‌های درمانی بارزی از جمله، استفاده از عصاره تاکسول استخراج شده از گونه سرخدار (*Taxus baccata* L.)، در درمان بیماری‌های صعب‌العلاجی، همچون سرطان سینه (Hamta et al., 2011)، از مصادیق این ادعا به شمار می‌روند. به همین واسطه اکنون بیش از هر زمان دیگری به نظر می‌رسد، که شناسایی گنجینه‌های داروئی و درمانی طبیعی و پتانسیل‌های موجود در مناطق مختلف کشور به لحاظ استعدادها، اهمیتی حیاتی پیدا کرده و نیازمند برداشتن قدم‌هایی در این مسیر و هدف متعالی می‌باشد. مردم گیاه‌شناسی را شاید بتوان در حقیقت، اولین حلقه این زنجیره درمانی دانست که در این رهگذر، بتوان از تجارب و دانسته‌های قدما در زمینه اقلام گیاهان داروئی مورد استفاده در درمان‌ها اطـــلاع حاصل نموده و این گنجینه را قبل از اینکه از دسترس خـارج شود، مکتوب و به جامعه تقدیم نموده و نسبت به ثبت و ضبط آن‌ها و اطلاع از گونه یا گونه‌هایی جدید در استفاده‌های درمانی و سنتی اقدام نمود. قطعاً کاربرد نتایج حاصل از تحقیق حاضر و موارد مشابه می‌تواند زمینه‌ساز ایجاد یک منبع ارزشمند و نهایتاً در تدوین یا تکمیل نقشه اطلس گیاهان داروئی کشور مورد استفاده قرار گیرد.

نگاهی به مقالات و تحقیقات انجام و ثبت شده در پایگاه‌های معتبر علمی و بین‌المللی با موضوع مردم گیاه‌شناسی، روشن می‌سازد که به صورتی بسیار واضح و ملموس، بعد از سال ۲۰۰۵ رویکرد فزاینده و شتابانی در تولید محتوای دانشگاهی و مطالعات گیاهان داروئی مورد استفاده در قومیت‌های گوناگون، در مراکز علمی معتبر بین‌المللی بنا نهاده شده است (Asase et al., 2005)، به مطالعه اتنوبوتانیکی برخی از گیاهان ضد مالاریا در غنا پرداختند. (Paulino et al., 2006)، استفاده از الگوها و دانش گونه‌های دارویی در میان دو جامعه روستایی در منطقه نیمه‌خشک شمال شرقی برزیل را مورد بررسی قرار دادند.

(Jeruto and Lukhoba, 2008)، مطالعه مردم گیاه‌شناسی گیاهان دارویی مورد استفاده مردم ناندی در کنیا را به انجام رسانده‌اند (Akerreta et al., 2010)، عادات و رسوم قومی در ناوارا (شبه‌جزیره ایبری) را مطالعه نموده، که نتایج حاصله، گویای آن است که از ۲۸۷ گونه گزارش شده، ۲۵۱ گونه، مورد استفاده در حوزه بهداشت (پزشکی انسانی) و ۳۶ مورد به دامپزشکی

مرتبط است. لذا مشخصاً در مقیاس جهانی، رویکردی قابل‌توجه به سوی درمانگرهای طبیعی و عمده‌ترین آن‌ها، گیاهان داروئی اتفاق افتاده است. استفاده از گل، میوه، برگ و ریشه گیاهان داروئی به شکل مستقیم همچنین عصاره‌ها، عرقیات و اسانس‌ها جهت استفاده‌های درمانی، روند فزاینده‌ای یافته است.

بر اساس مطالعه دانشگاه علوم پزشکی لرستان (۱۳۸۸)، تعداد ۷۸۶۲ مقاله چاپ شده از سال ۲۰۰۰ در پایگاه‌های اطلاعاتی الکترونیکی PubMed، ScienceDirec، Springer جستجو و مطالعه شد که طی آن بیماری، گیاه مورد استفاده و نظر نویسنده در مورد کارایی گیاه به کار گرفته شده، مشخص گردید. در ۸۹/۲ درصد از مقالات، به اثرات مثبت و در اندکی از آن‌ها، به فقدان مزایای استفاده از گیاهان در درمان اشاره شده است و نتیجه نهایی حاصل از این تحقیق بیانگر آن است که گیاهان دارویی، متداول‌ترین روش مکمل درمان در سراسر جهان است و اکثر مطالعات انجام شده به اثرات مثبت آن اشاره دارند. البته توجه بیشتر برای انجام مطالعات علمی دقیق‌تر جهت تعیین مکانیزم اثر آن‌ها ضروری است. قطعاً عوارض بسیار کمتر استفاده از درمانگرهای طبیعی و نزدیکی و هماهنگی غیرقابل انکار آن‌ها با مزاج بدن انسان، گرانی داروهای شیمیایی و اثرات جانبی مضر آن‌ها که بعضاً خواص درمانی آن‌ها را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، در دسترس بودن محصولات طبیعی و ...، باعث ناامیدی جامعه بشری از معالجات شیمیایی و مصنوعی محصول دست انسان گردیده و موضوع تا آنجا پیش رفته است، که با توجه به نیاز احساس شده، در سطوح علمی دانشگاهی نیز شاخه‌های تخصصی و مجزایی از طب گیاهی، داروشناسی گیاهی و سایر زیرشاخه‌های مرتبط ایجاد و درحال‌توسعه می‌باشد (Khansari et al., 2008).

اتنوبوتانی شیوه‌ای از پایش علمی اطلاعات موجود در اذهان عمومی است که به مطالعه و بررسی چگونگی استفاده افراد یک قوم، فرهنگ و یا ناحیه خاص از گیاهان بومی موجود در آن منطقه می‌پردازد (Forouzeh et al., 2014) طب سنتی در سراسر جهان به شکل‌های مختلف مورد استفاده قرار می‌گیرد زیرا به گونه‌های گیاهی و محصولات گیاهی در دسترس محلی وابسته است (Razmjuee et al., 2017).

MardaniNejad و Vazirpour (2012)، در مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی توسط مردم مبارکه استان اصفهان به این نتیجه رسیدند که، از گونه‌های گیاهان دارویی معرفی شده که متعلق به ۴۰ خانواده بودند، خانواده Lamiaceae با ۹ گونه بیشترین فراوانی را دارد.

Jadid و همکاران (2020) در مطالعه اتنوبوتانی گیاهان دارویی مورد استفاده قبیله تنگر در روستای نگادیسری، اندونزی با موفقیت ۳۰ گونه متعلق به ۲۸ جنس و ۲۰ تیره که به صورت سنتی مورد استفاده قرار می‌گرفتند را شناسایی نمودند. در این میان خانواده‌های گیاهی ثبت شده Poaceae و Zingiberaceae بیشترین تعداد را از نظر فراوانی داشتند. گونه‌های گیاهی در این خانواده‌ها برای درمان بیماری‌های داخلی از قبیل مشکلات تنفسی، بینی، گوش، دهان، دندان و گلودرد مورد استفاده قرار می‌گیرند.

تحقیق حاضر تحت عنوان مردم گیاه‌شناسی اقوام کوچنده استان کرمان، با هدف شناخت و مقایسه منابع گیاهان داروئی موجود در مناطق (مراتع) تحت استفاده اقوام کوچنده (عشایر) استان، ثبت نام و مشخصات و خواص هرکدام و نوع استفاده درمانی از آن‌ها در اقوام مختلف و نهایتاً تدوین و تنظیم آن‌ها جهت استفاده‌های آتی می‌باشد. گذشته از تهیه مستندی در رابطه با استفاده‌های درمـــانی گونه‌های گیاهی مورد مطالعـه و تهیه نوشته‌ای برای حفظ میراث کهن طب سنتی ایرانی که هدف عمده این مقاله است، استفاده‌های وسیع اقتصادی ناشی از، علم به فواید و اثرات درمانی هرکدام از گونه‌های دارویی نیز می‌تواند از جنبه‌های فرعی بسیار با ارزش مطالعاتی از این دست باشد.

مواد و روش‌ها

موقعیت جغرافیایی

استان کرمان در جنوب شرقی فلات مرکزی ایران قرار دارد. این استان بین ۵۳ درجه و ۲۶ دقیقه تا ۵۹ درجه و ۲۹ دقیقه طول شرقی و ۲۵ درجه و ۵۵ دقیقه تا ۳۲ درجه عرض شمالی قرار دارد و از شمال به استان خراسان جنوبی، از غرب به استان‌های یزد و فارس، از جنوب به هـرمزگان و از شـرق به استان سیستان و بلوچستان محـــدود می‌شود (شکل ۱).

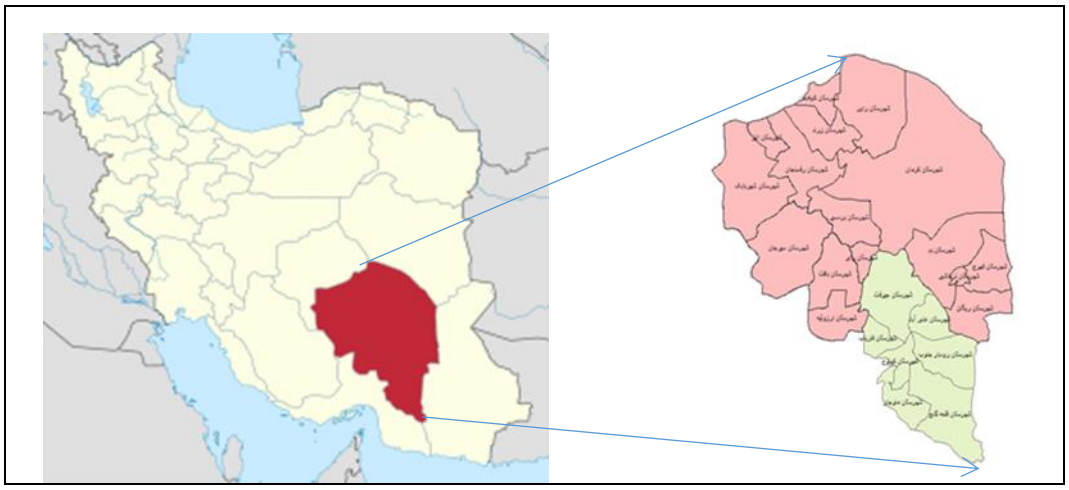

شکل ۱. نقشه استان کرمان به تفکیک شهرستان‌های جنوب و شمال استان

ارتفاعات استان کرمان دنباله رشته‌کوه‌های مرکزی ایران است. این ارتفاعات با دارا بودن بیش از ۱۴ قله با ارتفاع بیش از ۴۰۰۰ متر بهشت کوهنوردان نامیده شده است. کوه هزار چهارمین کوه مرتفع ایران با ارتفاع ۴۵۰۱ متر در کرمان و در جنوب غربی شهر راین واقع شده است .کوه شاه نیز با ارتفاع ۴۴۰۰ متر در شمال روستای تلخه چار شهرستان بافت قرار دارد. تنوع آب و هوایی استان کرمان به دلیل شرایط خاص اقلیمی در خور توجه است. در نتیجه این شرایط اقلیمی، در نواحی شمال، شمال غربی، آب و هوا خشک، در جنوب و جنوب شرقی گرم و مرطوب و در جنوب غربی و مرکز سرد و کوهستانی است. بارندگی‌های ۳۰–۶۰ میلی‌متری دشت نرماشیر و شهداد و ۳۵۰–۴۰۰ میلی‌متری کوه‌های رابر، بافت، دهبکری و جبالبارز و نیز وجود تنها پارک ملی جنوب شرق ایران و بزرگ‌ترین پارک ملی جنوب ایران یعنی پارک ملی خبر، خود گویای مناطق اکولوژیک متفاوت در این استان است. رژیم بارندگی در مناطق جنوب شرقی و شمال شرقی استان اغلب به صورت باران و در نواحی مرکزی، جنوب غربی و غرب و شمال غرب استان برف می‌باشد و در محدوده آبان ماه تا فروردین‌ماه اتفاق می‌افتد که از بادهای غربی و شمال غربی منطقه، با غالبیت موسمی و خشک تغذیه می‌شود. شمال استان کرمان با مساحتی در حدود ۱۴/۴ میلیون هکتار، دارای اقلیم‌های متنوعی،اعم از آب‌وهوای کویری، بیابانی، استپی تا کوهپایه‌ای و کوهستانی است و از ویژگی‌های مهم اقلیمی استان وجود دو نوع آب‌وهوای معتدل کوهستانی و جلگه‌ای گرمسیری در فاصله نسبتاً نزدیک است. تاکنون بیش از ۳۰۰ گونه گیاه داروئی و صنعتی در عرصه‌های منابع طبیعی استان کرمان، شناسایی شده که بسیاری از آن‌ها، از دیرباز توسط ساکنین و یا بهره‌برداران عرصه‌ها مورد بهره‌برداری قرار می‌گرفته‌اند.

جامعه آماری و نحوه انتخاب آن‌ها

بر اساس نتایج ارائه شده توسط مرکز آمار ایران، مجموع خانوارهای اقوام کوچنده استان کرمان، حدود ۳۰۰۰۰ فقره با جمعیتی معادل ۱۲۰۹۹۲ نفر می‌باشد. از این تعداد ۱۱۳۸۳۳ نفر دارای محل سکونت ثابت می‌باشند و عملاً مشمول تعریف کوچنده نمی‌گردند و لذا مجموع افراد خانوارهای کوچنده استان بالغ بر ۷۱۵۹ نفر می‌باشد. محقق ضمن بررسی و به منظور تعیین جامعه آماری هدف، نسبت به تفحص در خصوص اماکن حضور خانوارهای با تراکم جمعیتی بالاتر اقدام نموده است تا ضمن دسترسی به جامعه آماری حاوی اکثریت اقوام کوچنده مورد نظر، بتواند مناسب‌ترین روش نمونه‌گیری و مطالعاتی را احصاء و اعمال نماید. در همین راستا شهرستان‌های با تمرکز بیشتر جمعیت اقوام کوچنده مشتمل بر: رابر، سیرجان، بافت، بردسیر، جیرفت، رودبار جنوب، ریگان، عنبرآباد، قلعه گنج و منوجان، مشخص و تحت مطالعه قرار گرفتند. بر این اساس مشخصاً ۵ ایل بچاقچی، جبالبارزی، راینی، پشتکوهی و قرائی بیشترین آمار عشایر کوچنده استان را به خود اختصاص داده‌اند و به لحاظ گستره حضور در ییلاقات و قشلاقات سطح استان نیز در اکثر مناطق، تردد داشته و به واسطه جامعه آماری واجد شرایط، جهت دستیابی به اهداف تحقیق حاضر تشخیص داده شده‌اند. نظر به لزوم فراهم شدن شرایط مقایسه و با عطف نظر به تشابهات رفتاری و نزدیکی اماکن

تردد، ۵ ایل یاد شده به سه گروهِ : ۱- قرائی و بچاقچی ۲- راینی و پشتکوهی و ۳- جبالبارزی تقسیم شده‌اند جهت حصول به مطلوب، جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از روش گلوله برفی (Habibi, 2010) انجام شد. نمونه‌گیری گلوله برفی[1] یا ارجاعی زنجیره‌ای، عنوان یک روش نمونه‌گیری غیراحتمالی است که در آن، نمونه‌ها دارای صفات خاصی هستند. این یک تکنیک نمونه‌گـــیری است که در آن، افراد موجـــود، مـحقق را برای استخدام نمونه‌های مورد نیاز برای یک مطالعه تحقیقاتی ارجاع می‌دهند. بنابراین همه اعضای جامعه، شانس یکسانی را جهت انتخاب شدن برای مطالعه ندارند. بدین لحاظ اولین فرد مطلع با حضور محقق در منطقه مورد مطالعه، توسط سایر بهره‌برداران، تائید و به عنوان مصاحبه‌شونده نخست، انتخاب گردید و متعاقباً مصاحبه‌شونده اول فرد مصاحبه‌شونده دوم را معرفی نموده و به همین ترتیب مصاحبه‌ها با شناسایی افراد جدید تا جایی ادامه یافت که پاسخ‌ها تکراری شده و یافته جدیدی حاصل نگردید. با این روش، تعداد ۵۹ نفر از افراد مطلع و مناسب جهت مصاحبه و تنظیم پرسشنامه، مشخص و مورد بهره‌برداری اطلاعات قرارگرفته‌اند که ۱۸ نفر از ایل‌های قرائی و بچاقچی ، ۲۲ نفر از ایل جبالبارزی و ۱۹ نفر از ایل‌های راینی و پشتکوهی می‌باشد.

اطلاعات اتنو فارماکولوژیک گیاهان دارویی

تدوین اطلاعات اتنوفارماکولوژیک، در ابتدا به صورت گزارش کار و ترکیبی از فرد آگاه بومی، کاربرد گونه گیاهی و گروه کاربردی صورت پذیرفت. در این تحقیق فراوانی ثبت، فراوانی ثبت نسبی، درصد فراوانی ثبت و تعداد کاربرد، برای هر گیاه به شرح زیر ثبت گردید:

فراوانی ثبت (FC)

فراوانی ثبت به شمار افراد آگاه محلی که کاربرد گونه گیاهی را بیان کرده باشند، گفته می‌شود (Mahwasane et al, 2013).
به عنوان مثال ۴۵ نفر از خبرگان محلی مصاحبه شونده گیاه شیرین بیان یا به اسم محلی مخ را به عنوان گیاه دارویی معرفی کرده‌اند. بنابراین فراوانی ثبت برای گیاه شیرین بیان عدد ۴۵ می‌باشد.

فراوانی ثبت نسبی (RFC)

این شاخص نیز با تقسیم تعداد خبرگانی که یک گونه گیاهی (FC یا فراوانی ثبت) را معرفی کرده‌اند به تعداد کل خبرگان محلی مصاحبه شونده حاصل می‌شود (Parthiban et al., 2016). طبق فرمول (۱)، مقدار فروانی ثبت نسبی بین صفر برای زمانی که فردی گیاهی را معرفی نکرده باشد و یک برای هنگامی است که همه مصاحبه شونده‌ها یک گیاه را معرفی کرده باشند قرار دارد (Tardio and Pardo-de Santayana, 2008). به عنوان مثال اگر گیاه شیرین بیان توسط ۴۵ نفر فرد محلی معرفی شده باشد، فراوانی ثبت نسبی آن از تقسیم ۴۵ بر ۱۲۸ (تعداد کل افراد مصاحبه شونده) به دست می‌آید.

$$RFC=FC/N \qquad \text{(فرمول ۱)}$$

که در آن RFC = فراوانی ثبت نسبی، FC= فراوانی ثبت و N= تعداد کل افراد مصاحبه شونده است.

درصد فراوانی ثبت (PFC)

برای محاسبه این شاخص ،کافی است فراوانی ثبت نسبی بر اساس فرمول ۲ در ۱۰۰ ضرب شود (Madikizela, 2012).

$$PFC= (FC / N)\times 100 \qquad \text{(فرمول ۲)}$$

[1]. Snowball sampling

نتایج

مقایسه کاربرد و استفاده محلی گیاهان داروئی اقوام مورد مطالعه

جهت فراهم شدن شرایط امکان مقایسه، گیاهان داروئی مشابه بین طوایف مورد مطالعه مشخص، سپس نوع کاربرد و استفاده درمانی هرکدام، به تفکیک ایلات و طوایف مربوطه، در جدول ۱ درج گردیده است. بر خلاف اینکه ۳۹ گونه از ۱۱۶ گونه گیاهان داروئی مشخص شده یعنی ۳۳/۶ درصد بین سه گروه مشابه می‌باشند ولیکن در خصوص نوع استفاده درمانی، تفاوت‌هایی مشاهده می‌گردد. به عنوان نمونه گونه گیاهی درمنه ترکی (*Artemisia persica*) که در مناطق تحت تردد هر سه گروه ایلات، رؤیت گردیده است، در ایلات راینی و پشتکوهی، به عنوان ضد انگل روده‌ای، ولیکن در ایلات بچاقچی و قرائی، جهت کنترل قند خون و در ایل جبالباری، جهت رفع زکام و تنگی نفس، استفاده می‌گردد و یا هندوانه ابوجهل (*Citrullus colocynthis*) که مشترک بین هر سه گروه می‌باشد اما در ایلات راینی و پشتکوهی به منظور تسکین درد، دفع سنگ کلیه و مقابله با حساسیت پوستی، در ایل جبالبارزی جهت دفع انگل روده و در ایلات بچاقچی و قرائی به عنوان پادزهر مار و عقرب استفاده می‌گردد.

جدول ۱. گونه‌های دارویی مشابه بین اقوام مورد مطالعه و مقایسه کاربرد درمانی آن‌ها

ردیف	تیره	نام علمی گونه	نام فارسی	کاربرد درمانی		
				ایل راینی و پشتکوهی	ایل بچاقچی و قرائی	ایل جبالبارزی
۱	Compositeae	*Achillea santolina*	بومادران	بومادرون درمان دل‌درد، دل‌پیچه، اسهال	بومادرون درمان دل‌درد، دل‌پیچه، اسهال	بومادرون درمان دل‌درد، دل‌پیچه، اسهال
۲	Malvaceae	*Althaea officinalis*	ختمی	ختمی اصلاح مزاج و تسکین سرفه	ختمی اصلاح مزاج و تسکین سرفه	
۳	Fabaceae	*Alhagi comelerum*	خارشتر	شتر خار دفع سنگ کلیه	آدور دفع سنگ کلیه، آرامش‌بخش، خواب‌آور و ضد سرفه	
۴	Lamiaceae	*Tucrium poliom*	مریم نخودی	کلپوره نفخ، یبوست، تب بر، سرماخوردگی	کلپوره نفخ، سوزش ادرار	
۵	Thymelaeaceae	*Daphne Oleoides*	توربید	توربیت لطافت پوست، آفت دهان، دندان‌درد		توربیت آفت دهان، دندان‌درد
۶	Asteraceae	*cousinia congesta*	هزار خار	هزارخارو تنگی نفس، آسم	سیاه پژ تنگی نفس، آسم	هزارخارو رفع سوءهاضمه
۷	Apiaceae	*Heracleum persicum*	گلپر	گلپر، قوتو		گلپر تقویت حافظه، ضد نفخ، تقویت معده و هضم غذا
۸	Boraginaceae	*Echium amoenum*	گاوزبان	گاوزبون آرام‌بخش، حساسیت پوستی و کهیر	گل گاوزبون آرام‌بخش، حساسیت پوستی و کهیر	
۹	Apiaceae	*Anethum graveolens*	شوید کوهی	می تخم نفخ	می تخم نفخ، ورم و زخم معده، ناراحتی کلیه	
۱۰	Asteraceae	*Artemisia persica*	درمنه ترکی	درمون ترکی ضد انگل	درمون ترکی قند خو ن	درمون ترکی رفع زکام و تنگی نفس
۱۱	Asteraceae	*Artemisia aucheri*	درمنه دشتی	درمنه صاف کردن سینه و قطع آبریزش بینی		جاز سینوزیت

ادامه جدول ۱.

۱۲	Portulacaceae	*Portulaca oleracea*	خرفه	خلفه لاغری، کم‌خونی، دیابت		خلفه لاغری، کم‌خونی، دیابت
۱۳	Liliaceae	*Allium oschaninii*	پیاز کوهی	تره کوهی ضدعفونی، کاهش وزن	تره سلامت پوست	
۱۴	Leguminosae	*Astraglus gossypinus*	گون	کتیرا درد کلیه و مثانه، شل کننده شکم		چلا تقویت معده
۱۵	Apiaceae	*Bunium persicum*	زیره سیاه	زیره کوهی درمان دل‌درد، سردی مزاج، چاشنی غذا	زیره کوهی چاشنی غذا	
۱۶	Brassicaceae	*Cardaria draba*	ازمک		بی جندک استفاده غذایی	موکو اشتهاآور، تصفیه‌کننده خون، تنگی نفس
۱۷	Rosaceae	*Rosa canina*	نسترن	کوریک دیابت، پوست، فشارخون		کوریک سنگ کلیه، فشارخون
۱۸	Capparidaceae	*Capparis spinosa*	کَوَر	دک مصرف غذایی، آرام‌بخش، ملین، دفع کرم روده		دک مصرف غذایی
۱۹	Apiaceae	*Foeniculum vulgare*	رازیانه (بادیان)	بادیون نفخ معده، یبوست	بادیون کم‌خونی	بادیون نفخ معده، یبوست
۲۰	Lamiaceae	*Salvia officinalis*	مریم‌گلی	مورپورزو قند خون، تقویت اعصاب، ضد سرفه	مورپورزو قند خون، تقویت اعصاب، ضد سرفه	
۲۱	Asteraceae	*Cirsium arvense*	کنگر	کنگر بادشکن، مسهل، تب بر، اشتهاآور، کم‌خونی	کنگر مسهل، تب بر، اشتهاآور	
۲۲	Lamiaceae	*Zataria multiflora*	آویشن	آویشن ضدسرفه، پاک‌سازی ریه، عفونت گلو، فشارخون	آویشن سرماخوردگی و مشکلات تنفسی، آفت دهان	
۲۳	Asteraceae	*Echinops robostus*	شکرتیغال	وسط شیرینو برطرف‌کننده سرفه، ملین	وسط شیرینو رفع خشکی گلو، افسردگی، تب بر	
۲۴	Cucurbitaceae	*Citrullus colocynthis*	هندوانه ابوجهل	حنظل مسکن، ضد حساسیت پوستی، دفع سنگ کلیه	حنظل پادزهر مار و عقرب	حنظل انگل روده
۲۵	Apiaceae	*Trachyspermum ammi*	زنیان	کسرک بادشکن و ضد نفخ، ترش کردن معده، سرماخوردگی، آسم، کاهش وزن	کسرک بادشکن و ضد نفخ، ترش کردن معده	
۲۶	Brassicaceae	*Descurainia sophia*	خاکشیر	خاکشی درمان سرفه، نرم‌کننده سینه، اصلاح مزاج	خاکشی درمان سرفه، نرم‌کننده سینه، اصلاح مزاج	خاکشی درمان سرفه، نرم‌کننده سینه، اصلاح مزاج
۲۷	Zygophyllaceae	*Tribulus terrestris*	خارخسک	خارخستک خارش پوست، التهاب، سوزش و جوش	خارخستک عفونت ادراری، کلیه، دیابت، فشارخون، جوش پوستی	

ادامه جدول ۱.

۲۸	Apiaceae	*Dorema ammoniacum*	اشترک	اشترک ضد تشنج، آسم، سرگیجه، درد مفاصل	اشترک سرفه و سرماخوردگی، آرام‌بخش	
۲۹	Apiaceae	*Prangos ferulacea*	جاشیر	جوشیر تنظیم عادت ماهانه	جوشیر تقویت اعصاب، مسکن قوی، بهبود زخم‌ها، زردی، سنگ کلیه، سنگینی گوش	
۳۰	Papilionaceae	*Glycyrrhiza glabra*	شیرین‌بیان	متکی ترش کردن معده	متکی آفت دهان، زخم معده و سوزش سردل، آرام‌بخش، روماتیسم، تبخال، ناراحتی‌های پوستی	
۳۱	Lamiaceae	*Ocimum basilicum* L.	ریحان کوهی	تخم شربتی رفع تشنگی، سرماخوردگی، نفخ، یبوست، افسردگی، میگرن	تخم شربتی نفخ ، یبوست	
۳۲	Papilionaceae	*Onobrychis altissima*	اسپرس	اسپس افزایش اشتها، روماتیسم، زردی		اسپس افزایش نیروی جنسی
۳۳	Lamiaceae	*Mentha longifolia*	پونه	پیدنه دل‌پیچه، نفخ	پیدنه دل‌پیچه، نفخ، آرام‌بخش	پیدنه دل‌پیچه، نفخ، آرام‌بخش، ملین
۳۴	Myrtaceae	*Myrtus communis*	مورد	بهبود تنفس	موردنه تسکین سرفه، ضد اسهال، درمان بواسیر، مسکن	
۳۵	Apiaceae	*Cuminum cyminum*	زیره سبز		زیره تقویت حافظه، تنگی نفس، آرام‌بخش	زیره تقویت حافظه، تنگی نفس، آرام‌بخش
۳۶	Berberidaceae	*Berberis integerrima*	زرشک		زارچ پایین آورنده فشارخون	زارچ حساسیت پوستی (کهیر)، مسهل، پایین آورنده فشارخون
۳۷	Apiaceae	*Ferula assa-foetida*	کما		آنغوزه کرم روده، مسکن، فشارخون، یبوست	آنغوزه یبوست، کرم روده، زردی
۳۸	Lamiaceae	*Lamium album*	گزنه		گزنه اسهال، درد مفاصل	سوزناکو اسهال، التیام زخم، روماتیسم

تعداد کاربرد گیاهان داروئی در منطقه مورد مطالعه

اطلاعات جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که، گونه‌های گیاهی سدابی (*Ruta graveolens*) و شیرین‌بیان (*Glycyrrhiza glabra*) به ترتیب هرکدام با ۸ و ۷ نوع کاربرد و گونه‌های استبرق (*Calotropis procera*)، ریحان کوهی (*Ocimum basilicum*) و جاشیر (*Prangos ferulacea*) هرکدام با ۶ نوع کاربرد دارویی پرکاربردترین گونه گیاهی معرفی شده است. گونه

گیاهی پونه (*Mentha longifolia*) نیز، با بیشترین فراوانی ثبت (۱۷مورد) بالاترین تکرار را در بین مصاحبه‌شوندگان داشته است به‌طوری‌که با ۲۸/۸ بیشترین درصد فراوانی ثبت را به خود اختصاص داده است.

جدول ۲. توزیع تعدد کاربرد گیاهان دارویی مناطق مورد مطالعه (تجمعی)

ردیف	نام علمی	نام فارسی	تعداد کاربرد دارویی	فراوانی ثبت	فراوانی نسبی ثبت	درصد فراوانی ثبت
۱.	*Acantholimon zaeifii*	کلاه میرحسن	3	2	0.0239	2.39
۲.	*Acanthophyllum squarrosum*	چوبک	3	1	0.0169	1.69
۳.	*Achillea santolina*	بومادران	3	15	0.254	25.4
۴.	*Acroptilon repens*	تلخه	3	1	0.0169	1.69
۵.	*Adiantum capillus veneris*	پرسیاوشان	3	2	0.0239	2.39
۶.	*Ajuga chamaecistus*	مشکک سفید	3	4	0.0678	6.78
۷.	*Alhagi comelerum*	خارشتر	4	4	0.0678	6.78
۸.	*Alkanna trichophila*	شن جار	2	2	0.0239	2.39
۹.	*Allium ampeloprasum*	تره کوهی (سریت)	3	4	0.0678	6.78
۱۰.	*Allium canadense*	سیرموک	3	3	0.0508	5
۱۱.	*Allium oschaninii*	پیاز کوهی	3	7	0.119	11.9
۱۲.	*Althaea officinalis*	ختمی	2	14	0.237	23.7
۱۳.	*Alyssum bracteatum*	قدومه	2	3	0.0508	5
۱۴.	*Amaranthus retroflexus*	تاج‌خروس	3	2	0.0239	2.39
۱۵.	*Amygdalus elaeagrifolia*	ارژن	2	1	0.0169	1.69
۱۶.	*Amygdalus scoparia*	بادام‌کوهی	2	1	0.0169	1.69
۱۷.	*Anethum graveolens*	شوید کوهی	3	16	0.271	27.1
۱۸.	*Artemisia aucheri*	درمنه دشتی	3	3	0.0508	5
۱۹.	*Artemisia biennis*	درمنه کوهی	2	1	0.0169	1.69
۲۰.	*Artemisia persica*	درمنه ترکی	4	7	0.119	11.9
۲۱.	*Astraglus gossypinus*	کتیرا	4	4	0.0678	6.78
۲۲.	*Avena Sativa*	جوی دوسر	4	3	0.0508	5
۲۳.	*Berberis integerrima*	زارچ	3	4	0.0678	6.78
۲۴.	*Berberis vulgaris*	زرشک	2	3	0.0508	5
۲۵.	*Brassica nigra*	خردل سیاه	3	4	0.0678	6.78
۲۶.	*Bunium persicum*	زیره سیاه	3	8	0.136	13.6
۲۷.	*Calotropis procera*	استبرق	6	3	0.0508	5
۲۸.	*Capparis spinosa*	کَوَر	4	11	0.186	18.6
۲۹.	*Cardaria draba*	ازمک (موکو)	3	15	0.254	25.4
۳۰.	*Carthamus tinctorius*	گلرنگ	3	2	0.0239	2.39
۳۱.	*Centaurea Cyanus*	ترنشا (گل گندم)	3	1	0.0169	1.69

۳۲.	*Cerasus mahaleb*	محلب	3	3	0.0508	5
۳۳.	*Cichorium intybus*	کاسنی پاکوتاه	3	3	0.0508	5
۳۴.	*Cirsium arvense*	کنگر	6	5	0.102	10.2
۳۵.	*Citrullus colocynthis*	هندوانه ابوجهل	6	5	0.102	10.2
۳۶.	*Colchicum album*	سلمه تره	3	4	0.0508	5
۳۷.	*Colutea persica*	دغدغک	1	2	0.0169	1.69
۳۸.	*Coniumm aculatum*	شوکران	1	1	0.0169	1.69
۳۹.	*Convolvulus arvensis*	پیچک صحرایی	1	3	0.0169	1.69
۴۰.	*Cordia myxa*	سپستان	3	3	0.0508	5
۴۱.	*Cotoneaster persicus*	شیرخشت	2	3	0.0239	2.39
۴۲.	*Cousinia calcitrapa*	هزارخار	1	2	0.0169	1.69
۴۳.	*cousinia congesta*	سیاه پژ	1	2	0.0169	1.69
۴۴.	*Cuminum cyminum*	زیره سبز	6	3	0.102	10.2
۴۵.	*Cynodon dactylon*	مَرغ	1	4	0.0169	1.69
۴۶.	*Dalbergia sissoo*	جگ	1	3	0.0169	1.69
۴۷.	*Daphne Oleoides*	توربید	2	3	0.0239	2.39
۴۸.	*Descurainia sophia*	خاکشیر	16	2	0.271	27.1
۴۹.	*Dianthus crinitus*	میخک	6	3	0.102	10.2
۵۰.	*Dorema ammoniacum*	اشترک	5	4	0.0847	8.47
۵۱.	*Dracocepalum polychaetum*	بادرنجبوئیه	3	4	0.0508	5
۵۲.	*Echinops robostus*	شکرتیغال	7	5	0.119	11.9
۵۳.	*Echium amoenum*	گاوزبان	10	3	0.169	16.9
۵۴.	*Eremurus kopetdaghensis*	سریشو	5	4	0.0847	8.47
۵۵.	*Eruca sativa Mill*	منداب	3	1	0.0508	5
۵۶.	*Euphorbia helioscapia*	فرفیون	1	3	0.0169	1.69
۵۷.	*Falcaria vulgaris*	علف داسی	3	5	0.0508	5
۵۸.	*Ferula assa-foetida*	آنغوزه	5	3	0.0847	8.47
۵۹.	*Ferulago angulate*	چویل	2	1	0.0239	2.39
۶۰.	*Foeniculum vulgare*	رازیانه	7	3	0.119	11.9
۶۱.	*Fortuynia garcini*	مخلصه	4	4	0.0678	6.78
۶۲.	*Fumaria parviflora*	شاتره	2	4	0.0239	2.39
۶۳.	*Glycyrrhiza glabra*	شیرین‌بیان	12	7	0.204	20.4
۶۴.	*Heracleum persicum*	گلپر	6	4	0.102	10.2
۶۵.	*Hertia intermedia*	کرقیچ	1	3	0.0169	1.69
۶۶.	*Juglans regia*	گردو	6	5	0.102	10.2
۶۷.	*Juniperus excelsa*	ارس	2	5	0.0239	2.39

۶۸.	*Lactuca orientalis*	گاوچاق کن	1	2	0.0239	2.39
۶۹.	*Lactuca persica*	کاهو وحشی	3	2	0.0239	2.39
۷۰.	*Lallemantia royleana*	بالنگو	3	2	0.0239	2.39
۷۱.	*Lamium album*	گزنه	2	2	0.0239	2.39
۷۲.	*Lathyrus sativus*	کرو	4	4	0.0678	6.78
۷۳.	*Lepidium sativum*	ترتیزک	4	5	0.0847	8.47
۷۴.	*Linum usitatissimum*	کتان	4	2	0.0239	2.39
۷۵.	*Lycium barbarum*	دیوخار	1	1	0.0169	1.69
۷۶.	*Melilotus officinalis*	کلیل الملک	5	2	0.0239	2.39
۷۷.	*Mentha longifolia*	پونه	4	17	0.288	28.8
۷۸.	*Mentha spicata L.*	نعناع	3	4	0.0678	6.78
۷۹.	*Myrtus communis*	مورد	4	4	0.0678	6.78
۸۰.	*Nigella sativa L.*	سیاه‌دانه	4	4	0.0678	6.78
۸۱.	*Ocimum basilicum L*	ریحان کوهی	6	5	0.0847	8.47
۸۲.	*Onobrychis altissima*	اسپرس	3	5	0.0847	8.47
۸۳.	*Ononis spinosa*	خارخر	2	1	0.0169	1.69
۸۴.	*Otostegia persica*	گلدر	2	1	0.0169	1.69
۸۵.	*Peganum harmala*	اسپند	2	4	0.0678	6.78
۸۶.	*Pimpinella anisum*	انیسون	3	8	0.136	13.6
۸۷.	*Pistacia atlantica*	بنه	3	8	0.136	13.6
۸۸.	*Pistacia cabulica*	کسور	3	1	0.0169	1.69
۸۹.	*Plantago lanceolata*	بارهنگ	4	3	0.0508	5
۹۰.	*Portulaca oleracea*	خرفه	3	7	0.119	11.9
۹۱.	*Prangos ferulacea*	جاشیر	6	4	0.0678	6.78
۹۲.	*Pteropyrum aucheri*	پرند	1	1	0.0169	1.69
۹۳.	*Ranunculus arvensis*	آلاله	5	6	0.102	10.2
۹۴.	*Reseda aucheri*	اسپرک	2	1	0.0169	1.69
۹۵.	*Rheum ribes*	ریواس	4	5	0.0847	8.47
۹۶.	*Ricinus communis*	کرچک	8	2	0.0239	2.39
۹۷.	*Rosa canina*	نسترن	4	7	0.119	11.9
۹۸.	*Ruta graveolens*	سدابی	8	2	0.0239	2.39
۹۹.	*Salvadora oleoides*	پیر	2	1	0.0169	1.69
۱۰۰.	*Salvia officinalis*	مریم‌گلی	3	5	0.0847	8.47
۱۰۱.	*Sanguisorba minor*	قیطران	2	3	0.0508	5
۱۰۲.	*Seidlitzia rosmarinus*	اشنان	2	1	0.0169	1.69
۱۰۳.	*Silybum marianum Gaertn*	خارمریم	2	2	0.0239	2.39

۱۰۴.	*Solanum nigrum var. villosum*	تاجریزی قرمز	2	1	0.0169	1.69
۱۰۵.	*Solenanthus circinnatus*	گل عقربی	2	1	0.0169	1.69
۱۰۶.	*Sonchus asper*	شیرتیغک	1	2	0.0239	2.39
۱۰۷.	*Stachys lavandulifolia*	چای کوهی	3	3	0.0508	5
۱۰۸.	*Suaeda aegyptiaca*	سمسیل	5	4	0.0678	6.78
۱۰۹.	*Taraxacum officinate*	قاصدک	3	2	0.0239	2.39
۱۱۰.	*Thymus fedtschenkoi*	ازگن	4	2	0.0239	2.39
۱۱۱.	*Trachyspermum ammi*	کسرک	5	11	0.186	18.6
۱۱۲.	*Tribulus terrestris*	خارخسک	5	6	0.102	10.2
۱۱۳.	*Tucrium poliom*	کلپوره	5	7	0.119	11.9
۱۱۴.	*Viola odorata*	بنفشه معطر	3	3	0.0508	5
۱۱۵.	*Zataria multiflora*	آویشن	4	8	0.136	13.6
۱۱۶.	*Ziziphora tenuior*	کاکوتی	2	5	0.0847	8.47

بحث

نتایج نشان داد که، ۱۱۶ گونه شناسایی شده، متعلق به ۴۵ تیره گیاهی است. از این تعداد خانواده گل ستاره ئیان (Asteraceae) با ۱۵ گونه گیاهی و خانواده نعنائیان (Lamiaceae) با ۱۲ گونه گیاهی، دارای بیشترین فراوانی و پس از آن به ترتیب خانواده کرفسیان (*Apiaceae*) با ۹ گونه، همچنین گل‌سرخیان (Rosaceae) و شب‌بویان (Brassicaceae) هرکدام با ۶ گونه در رتبه‌های بعدی قرار گرفته‌اند. وفق مطابق یافته‌ها، دو جنس گیاهی پیاز (*Allium*) و درمنه (*Artemisia*) با ۳ گونه دارای بیشترین تکرار در منطقه مورد مطالعه می‌باشند که با نتایج تحقیقات (Arvin and Firuze, 2021) که در آن، درمنه از جمله جنس‌های دارای بیشترین سهم، در گیاهان دارویی بررسی شده می‌باشد، مشابهت دارد. از بین مصارف سنتی و محلی، درمان سرماخوردگی، سرفه و خشکی گلو و رفع یبوست و مشکلات گوارشی بیشترین مورد ذکر شده توسط افراد بودند که تحقیق (Saber Amoli et al., 2005)، در همین رابطه بیان می‌دارد: از طیف متنوع خواص درمانی گونه‌های دارویی مورد مصرف در استان کرمان خواص درمانی مانند ضد سرماخوردگی و عوارض حاصله، ضد سرفه، نافع در بیماری‌های جهاز هاضمه (ضد نفخ ، ضد اسید) و مسکن، شایع‌ترین موارد مصرف و خواص درمانی سنتی گیاهان می‌باشند. گونه‌های گیاهی سدابی (*Rutagraveolens*) و شیرین‌بیان (*Glycyrrhiza glabra*) به ترتیب هرکدام با ۸ و ۷ نوع کاربرد و گونه‌های استبرق (*Calotropis procera*)، ریحان کوهی (*Ocimum basilicum*) و جاشیر (*Prangos ferulacea*) هرکدام با ۶ نوع کاربرد دارویی پرکاربردترین گونه گیاهی معرفی شده توسط عشایر منطقه است.

بررسی و مقایسه نتایج حاصل از این مطالعه با سایر مطالعات انجام شده در استان کرمان، نشان‌دهنده آن است که گرچه موارد مصرف ذکر شده برای گونه‌های گیاهی تشابه قابل ملاحظه‌ای در نقاط مختلف استان دارد (Hoseini et al., 2020)، ولیکن در موارد استفاده و کاربرد درمانی و دارویی تفاوت‌هایی نیز بین اقوام مورد مطالعه که هر یک در منطقه‌ای خاص سکونت دارند، ملاحظه می‌گردد. به عنوان نمونه ایل جبالبارزی از گیاه توربید (*Daphne Oleoides*) جهت درمان آفت دهـان و دندان‌درد استفاده می‌کنند درحالی‌که، ایـل پشـــتکوهی علاوه بر مـوارد مذکور در رفع چروکیدگی پوست و آفتاب‌سوختگی نیز از آن استفاده می‌کنند. ضمن اینکه دود چوب این گیاه را در برابر بینی احشام خود که دچار تشنج ناشی از مصرف علوفه نامتعارف گردیده‌اند، گرفته و از اثر درمانی آن در رفع تشنج کمک می‌گیرند. نتیجه تحقیق (Karimian et al., 2019) در خصوص نحوه مصرف، اندام‌های مورد استفاده و خواص گونه‌های دارویی، نشان داد که تعدادی از گیاهان دارویی مورد بررسی علی رغم اسامی فارسی یکسان، نام محلی آن‌ها در مناطق مختلف و نیز طریقه مصرفشان با هم متفاوت است، بیانی از این‌گونه تمایزات در نحوه بهره‌گیری گیاهان داروئی در مناطق مورد مطالعه می‌باشد.

منابع

ابطحی، فائزه‌السادات (۱۳۹۸). مطالعه اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی شهرستان شازند، استان مرکزی. *گیاهان دارویی*، ۱۸ (۷۰)، ۲۱۱-۱۹۷.

آروین، پویا؛ و فیروزه، رعنا (۱۴۰۰). اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه راز و جرگلان در استان خراسان شمالی. *تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران*، ۳۷ (۶)، ۹۰۷-۸۷۳.

حبیبی، غلامحسین (۱۳۸۹). *روش تحقیق در پژوهش علوم اجتماعی*. انتشارات جهاد دانشگاهی.

حسینی، سید حمزه؛ بی‌باک، حسین؛ و رمضانی قرا، عبداله (۱۳۹۹). بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی منطقه جنوب کرمان. *اکوفیتوشیمی گیاهان دارویی*، ۸ (۱)، ۶۳-۳۰.

خونساری، آزاده؛ و گرجی، کوروش (۱۳۸۷). بررسی رویکرد بین‌المللی به درمان بیماری‌های شایع با استفاده از روش‌های مختلف طب مکمل. *مجله دانشگاه علوم پزشکی ایلام*. ۱۶ (۴)، ۳۷-۴۷.

دولت‌خواهی، مهدی؛ و نبی پور، ایرج (۱۳۹۳). بررسی اتنوبوتانی گیاهان دارویی حوضه آبریز شمال شرقی خلیج فارس. *گیاهان دارویی*، ۱۳ (۵۰)، ۱۲۹-۱۴۳.

رزمجویی، دامون؛ زارعی، زهرا؛ و آرمند، رحام (۱۳۹۶). مطالعه اتنوبوتانی شناسایی خواص درمانی و نحوه استفاده برخی گیاهان دارویی شهرستان بهبهان، استان خوزستان. *گیاهان دارویی*، ۱۶ (۴)، ۳۳-۴۹.

صابر آملی، سیروس؛ ناصری، احمد؛ رحمانی، غلامحسین؛ و کالیراد، عهدیه (۱۳۸۳). گیاهان دارویی استان کرمان. *تحقیقات گیاهان دارویی و معطر ایران*. ۲۰ (۴)، ۵۳۲-۴۸۷.

فروزه، محمد رحیم؛ حشمتی، غلامعلی؛ و بارانی، حسین (۱۳۹۳). جمع‌آوری و بررسی اتنوبوتانی منتخبی از گیاهان استان کهگیلویه و بویر احمد (مطالعه موردی: مراتع دیلگان). *طب سنتی اسلام و ایران*، ۵ (۲)، ۱۳۹-۱۳۱.

قلی پور، عباس؛ قربانی نهوجی، مجید؛ رسولی، نسیم؛ و حبیبی، میثم (۱۳۹۳). مطالعه اتنوبوتانیکی گیاهان دارویی دهستان زارم رود نکا، استان مازندران. *گیاهان دارویی*، ۱۳، ۱۲۱-۱۰۱.

کریمیان، علی اکبر؛ اصلانی نژاد، طاهره؛ و نگهبان، وحیده (۱۳۹۸). بررسی و مقایسه اتنوبوتانی برخی گیاهان دارویی در مناطق مختلف کشور. چهارمین همایش بین المللی افق های نوین در علوم کشاورزی، منابع طبیعی و محیط زیست.

مردانی نژاد، شاهین؛ و وزیرپور، منصوره (۱۳۹۱). اتنوبوتانی گیاهان دارویی توسط مردم مبارکه (اصفهان). *داروهای گیاهی*، ۳ (۲)، ۱۲۹-۱۱۱.

همتا، احمد؛ و پروینی، پیوند (۱۳۹۰). بررسی خواص ضد سرطانی تاکسول و عصاره‌های الکلی و آبی رزماری بر سلول‌های سرطان پستان القا شده توسط DMBA در رت‌های نژاد SD. *سلول و بافت*، ۲ (۲)، ۱۱۷-۱۲۶.

References

Abtahi, F. (2019). Ethnobotanical study of some medicinal plants of Shazand, Central Province. *Journal of Medicinal Plants*, *18*(70), 197- 211. (in Persian)

Akerreta, S., Calvo, M. I., & Cavero, R. Y. (2010). Ethnoveterinary knowledge in Navarra (Iberian Peninsula). *Journal of Ethnopharmacology*, *130*(2), 369-378.

Asase, A., Oteng-Yeboah, A. A., Odamtten, G. T., & Simmonds, M. S. (2005). Ethnobotanical study of some Ghanaian anti-malarial plants. *Journal of Ethnopharmacology*, *99*(2), 273-279.

Arvin, P., & Firuzeh, R. (2021). Ethnobotany of medicinal plants of Raz and Jarglan region in North Khorasan province. *Iranian Medicinal and Aromatic Plants Research*, *37*(6), 873-907. (in Persian)

Dolatkhahi, M., & Nabipour, A. (2014). Ethnobotanical survey of medicinal plants of basin in northeastern Persian Gulf. *Journal of Medicinal Plants*, *13*(50), 129-143. (in Persian)

Emre, G., Dogan, A., Haznedaroglu, M. Z., Senkardes, I., Ulger, M., Satiroglu, A., & Tugay, O. (2021). An ethnobotanical study of medicinal plants in Mersin (Turkey). *Frontiers in Pharmacology*, 12, 664500.

Forouzeh, M., Heshmati, G. A., & Barani, H. (2014). Collection and investigation on ethnobotany of some palants in Kohgiloye and Boirahmad province. *Jiitm*, *5*(2), 131-139. (in Persian)

Gholipour, A., Ghorbani Nahoji, M., & Rasouli, N. (2014). Ethnobotanical study of medicinal plants of Zaram Rud Neka, Mazandaran province. *Journal of Medicinal Plants*, *13*, 101-121. (in Persian)

Habibi, G. (2010). *Research Method in Social Science Research*. Jihad Daneshgahi Publications. (in Persian)

Hamta, A., & Parvini, P. (2011). Study of cytotoxic effects of taxol and rosemary extracts on cancerous cells derived from dmba-induced breast cancer in SD Rats. *Journal of Cell & Tissue*, *2*(2), 117-126. (in Persian)

Hoseini, S. H., Bibak, H., & Ramezani Qara, A. (2020). Ethnobotanical study of medicinal plants of the south Kerman. *Eco-Phytochemical Journal of Medical Plants*, *8*(1), 30-63. (in Persian)

Jadid, N., Kurniawan, E., Himayani, C. E. S., Andriyani, Prasetyowati, I., Purwani, K. I., & Tjahjaningrum, I. T. D. (2020). An ethnobotanical study of medicinal plants used by the Tengger tribe in Ngadisari village, Indonesia. *Plos One*, *15*(7), e0235886.

Jeruto, P., & Lukhoba, C. (2008). An ethnobotanical study of medicinal plants used by the Nandi people in Kenya. *Journal of Ethnopharmacology*, *116*(2), 370-376.

Karimian, A. A., Aslaninajad, T., & Neghahban, V. (2019). Ethnobotanical investigation and comparison of some medicinal plants in different regions of the country. The 4th International Conference on New Horizons in Agricultural Sciences, Natural Resources and Environment. (in Persian)

Khonsari, A., & Gorji, K. (2009). Study of international approaches on treatment of common diseases using different methods of complementary medicine. *Journal of Ilam University of Medical Sciences*, *16*(4), 37-47. (in Persian)

Madikizela, B., Ndhlala, A. R., Finnie, J. F., & Van Staden, J. (2012). Ethnopharmacological study of plants from Pondoland used against diarrhoea. *Journal of Ethnopharmacology*, *141*(1), 61-71.

Mahwasane, S. T., Middleton, L., & Boaduo, N. (2013). An ethnobotanical survey of indigenous knowledge on medicinal plants used by the traditional healers of the Lwamondo area, Limpopo province, South Africa. *South African Journal of Botany*, *88*, 69-75.

MardaniNejad, Sh., & Vazirpour, M. (2012). Ethno-botany of medicinal plants by Mobarakeh's people (Isfahan). *Journal of Herbal Drugs*, *3*(2), 111-129. (in Persian)

Parthiban, R., Vijayakumar, S., Prabhu, S., & Morvin Yabesh, J. (2016). Quantitative traditional knowledge of medicinal plants used to treat livestock diseases from Kudavasal taluk of Thiruvarur district, Tamil Nadu, India. *Revista Brasileira de Farmacognosia*, *26*, 109-121.

Paulino, L. C., Tseng, C. H., Strober, B. E., Blaser, M. J. (2006). Molecular analysis of fungal microbiota in samples from healthy human skin and psoriatic lesions. *Journal of Clinical Microbiology*, *44*, 2933-2941.

Razmjuee, D., Zareei, Z., & Armand, R. (2017). Ethnobotanical study (identification, therapeutic properties and usage) of some medicinal plants of Bahbahan city, Khuzestan province. *Journal of Medicinal Plants*, *16/4*(11), 33-49. (in Persian)

Saber Amoli, S., Naseri, A., Rahmani, G., & Kalirad, A. (2005). Medicinal plants of Kerman Province. *Iranian Journal of Medicinal and Aromatic Plants Research*, *20*(4), 487-532. (in Persian)

Tardio, J., & Pardo-de Santayana, M. (2008). Cultural importance indices: a comparativeanalysis based on the useful wild plants of southern Cantabria (Northern Spain). *Economic Botany*, *62*, 24-39.